

К. В. Астахова

АКАДЕМІЧНА СПІЛЬНОТА ЯК ЦІННІСТЬ ТА ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ОСВІТИ

Війна, що спіткала Україну та має тенденцію до затягування, перекроїла всі плани та перспективи. Соціальні, економічні та політичні процеси протікають в країні з врахуванням воєнного стану та повномасштабної агресії. Не є виключенням і система освіти.

За таких умов майбутнє соціокультурних інститутів виявляється досить невизначеним. Неможливо спрогнозувати перспективи під час щоденних руйнувань, знищень, загибелі людей.

Але прогностика необхідна, без неї підготуватися до післявоєнного періоду нереально.

Треба враховувати, що перспективи країни та суспільства залежать виключно від професіоналів. В ситуації, в якій ніхто досі не жив, впоратись з масштабними завданнями, знайти сили та інструменти для досягнення перемоги, встановлення миру і поступового відновлення нормального життя можуть виключно люди з високим рівнем освіти та громадянської відповідальності. Готувати такий ресурс – незважаючи на всі кризи та негаразди – може поки що тільки система освіти. Інших інституцій, здатних до вирішення завдань такого масштабу та складності, поки суспільство не сконструювало.

На жаль освітня система нашої країни не вперше переживає розриви свого еволюційного розвитку, через що знищуються традиції, руйнується наступність. Більшість таких розривів прийшлася на двадцяте століття: революції, війни, жорсткі соціальні та економічні експерименти. Саме ці події нищили еволюційні процеси в освіті, призводили до трансформування викладацького корпусу, до масової еміграції.

Востаннє, перед початком повномасштабної агресії РФ проти України, подібні процеси трапилися на початку дев'яностих років минулого століття. Тоді через миттєве руйнування радянської освітньої системи викладацька спільнота зазнала значних втрат. Її адаптація до нових вимог та викликів пройшла зовсім не безболісно.

Події лютого 2022 року практично водночас «розірвали» освітню тканину, призвели до міграції значної частини викладачів загальноосвітньої і вищої школи. Статистичні викладки існують різні (і до того ж, досить суперечливі), бо джерела інформації різняться за методиками підрахувати та формами фіксації даних. Але похибки не впливають на загальну оцінку ситуації. Вона критична.

Критичними можна визнати масштаби міграції, обсяг руйнувань матеріально-технічної бази (тільки у Харкові за офіційними даними понад 65% шкіл та 100% закладів вищої освіти мають значні пошкодження чи взагалі зруйновані), відсутність умов для безпечної очної освіти, порушення процесів відтворення академічної співтовариства тощо

Викладацька спільнота опинилася у важкій ситуації, яку до того ж погіршують не завжди виважені дії щодо об'єднання, приєднання, злиття та скорочення закладів освіти, перш за все, вищої.

Оптимізація мережі потрібна. Її вимагає низка причин. Але форми здійснення таких реформ практично ніколи не враховують наслідки для викладацької спільноти, наукових шкіл, академічного етосу. Все це значно ускладнює ситуацію.

Слід додати, що стратегія студентоцентричності, яка концептуально запроваджена в українській вищій школі, здається, іноді сприймається дуже спрощено. Йдеться про те, що побудова освітнього процесу повинна враховувати права, бажання, настрої студентства. Але всі ці - та інші - процеси забезпечує саме професорсько-викладацький склад. Від його якісних характеристик багато в чому залежить якість освітня в цілому.

Студент перебуває у закладі 4–6 років. Викладач, перш за все, штатний, все своє життя.

Саме викладач є носієм та транслятором академічного етосу, традицій, завдяки його діяльності забезпечується науково-дослідна складова, взаємодія із зовнішнім середовищем, роботодавцями тощо.

Йдеться не про протиставлення ключових суб'єктів освіти. Це було б дуже схематичне трактування. Мова йде про розуміння того факту, що зберегти та адаптувати університетську освіти до сучасних викликів можуть саме викладачі, їхня високопрофесійна частина.

Утримання професіоналів за таких умов перетворюється на ключове завдання університету. Тільки професіонали можуть впоратися із завданням зміни форм та методів роботи відповідно до викликів, що постали перед вищою школою України.

Утворення ситуації, коли університети стають більш залежними від викладачів, ніж навпаки, описані в науковій літературі ще наприкінці минулого століття. Вперше ці процеси почали відбуватися у провідних університетах Сполучених Штатів і їх детально проаналізував відомий вчений та організатор університетської освіти проф. Філіп Альтбах [1].

Нові технології ще до війни відчутно вплинули на стратифікацію не лише університетів, а й викладачів. Почало зростати прагнення останніх до позауніверситетських контактів та зв'язків. Поступово сформувалося своєрідне викладацьке підприємництво, збільшувалися відцентрові сили.

Всі ці тенденції мали прояви на початку століття. Події ж повномасштабної агресії суттєво загострили питання збереження професорсько-викладацької когорти, її адаптації до нових безпрецедентних викликів.

В ситуації, що склалася, важливо замислюватись – і бажано своєчасно – про конкретні шляхи збереження академічної спільноти, її підтримку та об'єднання навколо реальних проектів і завдань. Без цього реалізація жодної з трьох ключових місій університету нездійснена.

ЗВО, що опинилися у скрутному становищі і не мають поки концептуальних підходів до вирішення проблеми. Як і влада, до речі.

Є шанс переходу до іншого рівня норми життя, освітніх стандартів, менеджменту освіти. І його неможливо втратити.

Україна поетапно входить в інший простір. Далі все залежить від громадянського суспільства, освітянської спільноти, університетів, політичної волі влади.

Важливим здається правильне визначення акцентів в «боротьбі за викладача», основних пріоритетів. Серед яких:

- розробка програм повернення викладачів до країни, забезпечення умов, які б реально стимулювали цей процес;
- втілення у життя проектів, що забезпечують системний, взаємовигідний зв'язок з тією частиною професорсько-викладацької спільноти, яка з різних причин не повертатиметься до країни. Важливим виявляється будівництво контактів, які дозволять не втратити зв'язок, підтримувати різні форми взаємодії, створювати наукові, дидактичні, тимчасові проектні групи і команди під конкретні проекти та завдання;
- побудова системи психологічної підтримки викладача, допомоги в забезпеченні ментального здоров'я;
- розробка, забезпечення та впровадження висококласних програм професійного розвитку і вдосконалення викладачів. (Дуже багато часу вже було втрачено через імітацію підвищення кваліфікації. Як наслідок – критичне старіння вітчизняної освітньої системи);
- об'єднання викладачів всієї системи освіти (йдеться не лише про університетський сектор) навколо вирішення проблеми освітніх втрат та розривів в освіті через пандемію та війну;
- створення університетами, незважаючи на воєнні часи, своєрідних майданчиків мережевих проектів та перетворення їх самих на повноцінних учасників освітніх та наукових мереж.

Головне-готовність до зміни управлінських моделей у вищій освіті та поступове формування у влади та суспільства розуміння того, що не тільки освіта відповідає перед ними, а й суспільство і влада повинні спільно плекати освіту, бо це спільна цінність.

Необхідна колективна аналітична та експертна робота щодо оцінки та моніторингу ситуації зі збереженням та розвитком викладацької когорти української вищої школи, відпрацюванням імовірнісних сценаріїв її адаптації до сучасних вимог та викликів.

Список бібліографічних посилань

1. Altbach, Ph. (2016). *Global Perspectives on Higher Education*. Baltimore: JHU Press, 332 p.

Астахова Катерина Вікторівна. Академічна спільнота як цінність та інструмент збереження інституту освіти.

Автор привертає увагу до надцікавої та найгострішої проблеми розвитку сучасної освіти, що стосується кардинальних змін у дуєті «навчальний заклад –викладач».

Ще наприкінці попереднього століття провідні університети світу почали відчувати принципові трансформації векторів взаємних стосунків університетів та провідної професури. З часом ці тенденції розширювалися географічно і структурно, охоплюючи вже не тільки сектор вищої освіти.

Автономія університетів, загальні демократичні процеси – все це почало призводити до ситуації, коли не викладач залежить від університету, а навпаки.

Мова не йде про стовідсоткові перетворення: викладач буде ще довго «прив'язаний» до навчального закладу через трудове законодавство, контрактні забов'язання, професійні інтереси, участь у конкретних наукових школах та проектах тощо.

Але починаючи з кінця ХХ століття можна чітко відстежувати зміни. Для переважної більшості викладацької спільноти навчальний заклад – це бренд, використання якого і належність до якого, надають відчутні дивіденди. А ось для топ-професури, відомих вчених, лідерів наукових напрямків ситуація трансформувалася кардинально. Саме вони почали формувати імідж університету (перш за все), коледжу, освітньої програми, впливати на бренд того чи іншого закладу.

Провідні, «топові особи» зі світу університету більше не залежать від місця основної роботи. Вони починають відчутно тяжіти до професійних об'єднань поза межами навчального закладу, консалтингової, політичної діяльності. Тотальна цифровізація тільки розширила коло цих можливостей.

Автор доводить, що в умовах, які склалися, вже університети намагаються отримати найкращих, скласти для них індивідуальні умови, знайти додаткові переваги.

Відчувається, відповідно, зміна управлінських моделей, кадрової політики освітніх структур.

У матеріалі відзначається специфічність ситуації в українській освітній системі, яка через війну втрачає кадровий потенціал та активну, здібну молодь. Це спонукає шукати власні шляхи збереження освітніх інституцій та провідних викладачів.

Ключові слова: академічна спільнота, інструменти збереження освіти, подолання освітніх втрат, розриви учнівства, роль викладацького корпусу.

Astakhova Kateryna. The Academic Community as the Value and the Instrument for Preserving the Institute of Education.

The author draws attention to a most interesting and vital problem of the development of the modern education, that deals with significant changes in the interaction of the educational institution and the teacher.

Already at the end of the previous century the leading universities of the world started to realize principal transformations in the sphere of relationship of the universities and the lead professors.

Gradually these tendencies started to develop and spread not just geographically but also structurally and these tendencies concern not just the higher education already.

Autonomy of universities, demographic process in general – all this contributed to the following situation: when it is not the teacher, who depends on the universities, but the university depends on the teacher. It is not about the following situation, when the teacher will be “tired” to the university for a long time because of labour law, contract obligations, professional interests, participation in scientific events and projects.

But starting with the end of the 20th century we can see the changes. For a greater part of the teachers' staff -the educational institution is a brand, that can be used and your belonging to this brand gives you certain advantages.

And for top professors, well-known scientists, leaders of scientific schools the situation changed completely.

They began to form the university image, educational programs, they began to influence the brand of the educational institution. The leading people of the university world do not depend upon the place of work any more. They started to concentrate in professional circles out of the university in such spheres as consulting and political activity.

The total digitalization only enlarged the number of possibilities.

The author believes, that under the present conditions, universities already try to get the best teachers' staff, to supply them with individual conditions, to find extra preferences.

And here it is possible to speak about the change of the management model as well as the change of personnel policy of the educational institution.

The author considers, that the situation in Ukrainian educational system is very specific, as because of the war the system loses the teachers' staff, talented youth and all this sets the task to search for the ways of preserving educational institutions and the leading teachers.

Key words: Academic community, instruments for preserving the institute of education, overcoming of educational losses, the role of teachers' staff.